

SAMENVATTING

CYBERPESTEN BIJ JONGEREN IN VLAANDEREN

Wat is cyberpesten?

Cyberpesten is pesten via de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën (en daarmee bedoelen we vooral het internet en de gsm). Enkele voorbeelden van cyberpesten zijn: een anoniem mailtje sturen, iemand uitschelden via MSN Messenger, inbreken in iemands e-mailinbox en het paswoord veranderen, een beledigende sms sturen en een 'anti-Bart' website oprichten.

Bij het gewone **pesten** heeft de pestkop daadwerkelijk de bedoeling om de ander te kwetsen. Het gaat niet om een eenmalige gemene streek, maar om het steeds opnieuw lastig vallen van dezelfde persoon. De pestkop heeft meer macht (en is dikwijls ook fysiek sterker) dan het slachtoffer. Dit is grotendeels ook zo bij het cyberpesten.

Toch zijn er enkele belangrijke **verschillen tussen klassiek pesten en cyberpesten**:

- Bij cyberpesten is het minder belangrijk dat het slachtoffer steeds weer opnieuw lastig gevallen wordt om van pesten te kunnen spreken. Een website met beledigende commentaar over iemand bijvoorbeeld, staat vaak voor een lange tijd online en kan bovendien gelezen worden door zeer vele personen. Een gesproken belediging daarentegen verdwijnt op het moment dat ze uitgesproken wordt en werd alleen gehoord door de personen die er op dat moment bij waren.
- Bij klassiek pesten is de fysieke kracht van de pester dikwijls belangrijk om machtiger te zijn dan het slachtoffer. Bij cyberpesten kan men die macht vooral putten uit computer- en internetkennis. Degene die weet hoe hij een website moet maken, kan ook een haat-website maken. Toch kan men met eenvoudige dingen, zoals e-mail en messenger al ernstige schade aanrichten.
- Boodschappen die via het internet of de gsm worden verstuurd zijn 'arm' aan tekens om die boodschap te interpreteren. We kunnen onder andere niet zien welke gelaatsuitdrukking (en welke stemintonatie) bij de boodschap horen. Dit zorgt er voor dat de cyberpesters niet kunnen zien hoe hun slachtoffers reageren op de pesterijen, en dus minder goed beseffen hoe kwetsend hun boodschappen zijn.

- Op het internet kan men gemakkelijk een andere identiteit aannemen. Hierdoor kan men anderen ook ‘anoniem’ gaan lastigvallen in cyberspace.

Enkele vormen van cyberpesten

- In iemands e-mailinbox inbreken en het paswoord veranderen
- Opzettelijk een virus doorsturen
- Inbreken in de computer van iemand anders en persoonlijke informatie stelen
- Enorm veel of grote berichten naar iemand sturen om zijn of haar computer te laten vastlopen
- Iemand beledigen of bedreigen via internet of gsm
- Iemand uitsluiten uit een online groep
- Private of beschamende dingen over iemand verspreiden via internet of gsm (bv: een lelijke foto)
- Iemand misleiden door te doen alsof je iemand anders bent via internet of gsm
- Inbreken in de e-mail of messenger van een ander en berichten sturen naar zijn of haar contactpersonen
- Op een website een stemming houden over een bepaald persoon (bv: Vind je Lies ook stom?)
- Dingen die iemand in vertrouwen had verteld, op een website plaatsen of doorsturen naar anderen via SMS of e-mail
- Roddels verspreiden via internet of gsm

Onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen

In oktober 2005 voerde de Universiteit Antwerpen in opdracht van het viwTA en op vraag van de Commissie Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement, een grootschalig onderzoek uit naar cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen. Om een goed beeld te krijgen van het verschijnsel cyberpesten, werden zowel het ICT-gebruik van de jongeren, hun ervaring met klassiek pesten en hun ervaring met cyberpesten in kaart gebracht. In het totaal vulden 636 jongeren van het lager onderwijs en 1416 jongeren uit het secundair onderwijs een vragenlijst in over hun gebruik van het internet en de gsm en hun ervaring met klassiek pesten en cyberpesten.

Jongeren en het gebruik van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën (ICT)

Hoe vaak en waarom gebruiken jongeren ICT?

- 94,4% van de ondervraagde jongeren gebruikt het internet. 91.8% heeft thuis toegang tot het internet.
- Gemiddeld zitten de jongeren bijna 2 uur per dag op het internet. In het weekend loopt dit zelfs op tot bijna 3 uur.
- Meer dan vier op vijf jongeren tussen 10 en 18 jaar hebben een eigen gsm.
- Bij meisjes is de voornaamste reden om het internet te gebruiken “om met anderen te praten”. Jongens zoeken vooral ontspanning als ze het internet gebruiken.

- Jongeren gebruiken hun gsm vooral voor het verzenden van sms'jes en in mindere mate om te telefoneren. Nieuwere functies van de gsm, zoals mms'jes versturen en op het internet gaan worden minder gebruikt.
- Ongeveer de helft van de ondervraagde jongeren speelt regelmatig of elke dag videogames of computergames. Race- en sportgames zijn het meest geliefd, gevolgd door de strategie- en simulatiegames.

Allemaal cyberwizards?

De jongeren schatten hun **kennis van het internet en computers** hoog in: 70,1% vindt zichzelf gevorderd, 15,4% noemt zichzelf een expert als het op internetkennis aankomt. Het internetgebruik van de jongeren is echter niet zonder **risico's**: de helft van de jongeren (48,9%) praat soms met mensen die hij of zij enkel kent via het internet, of plaatst soms persoonlijke informatie over zichzelf op het internet (51,6%). Daarnaast heeft één op drie jongeren (31,5%) ooit zijn of haar paswoord verteld aan een vriend of een vriendin.

Controleren ouders het internet- en gsm-gebruik van de jongeren?

Ouders zouden de **tijd** die hun kinderen aan het internet besteden kunnen **beperken**. De jongeren beweerden echter in zes van de tien gevallen dat ze thuis zoveel mogen internetten als ze willen. Ouders kunnen daarnaast in meerdere of mindere mate '**betrokken' zijn bij het internetgebruik** van de jongeren. Dit kan bijvoorbeeld door het geven van tips over hoe de jongeren beter met het internet kunnen werken (één vijfde van de ouders doet dit), door het doorgeven van internetkennis (12,0%), en door het wijzen op de gevaren van het internet (zes op tien ouders). Een belangrijke kanttekening hierbij is dat slechts 38% van de jongeren vindt dat zijn of haar ouders veel van het internet kennen. Enige internetkennis is echter noodzakelijk om goede en geloofwaardige raad te geven aan de jongeren over hoe ze met ICT moeten omgaan.

Bijna acht op tien jongeren mogen (naar eigen zeggen) zoveel als ze willen bellen en bij negen op tien jongeren staat er geen beperking op het aantal sms'jes dat ze mogen sturen. Op school wordt het gsm-gebruik in de meeste gevallen zwaar beperkt.

Internet op school?

Ongeveer zes op tien jongeren gebruiken het **internet** ook **op school**. In drie vierden van de gevallen mogen ze het internet echter alleen gebruiken om informatie op te zoeken die met schoolwerk te maken heeft. De **leraars informatica** kennen volgens een overgrote meerderheid van de leerlingen veel van het internet (89,1%). De kennis van de andere leerkrachten wordt minder hoog geschat.

Alles cyber? Of toch maar gewoon?

Jongeren **praten nog altijd het liefst** (99,7% graag tot heel graag) '**in het echt**' met hun vrienden. Toch geven negen op tien jongeren (89,7%) aan dat ze graag tot heel graag met hun vrienden praten via een messenger programma. Communiceren via de gsm komt op de derde plaats (82,8% graag tot heel graag). De vaste telefoon

(74,5% graag tot heel graag) en e-mail (63,5% graag tot heel graag) sluiten het lijstje af. Voor sommige dingen, zoals tegen iemand zeggen dat je verliefd bent op hem of haar of zeggen tegen iemand dat zijn of haar gedrag je stoort, zijn jongeren meer geneigd om het internet of de gsm in te schakelen, dan voor andere boodschappen. Bijna 60 procent van de jongeren (59,3%) is het eens met de stelling dat hij of zij **meer durft op het internet**. De helft vindt dat boodschappen via het internet of SMS dikwijls verkeerd overkomen.

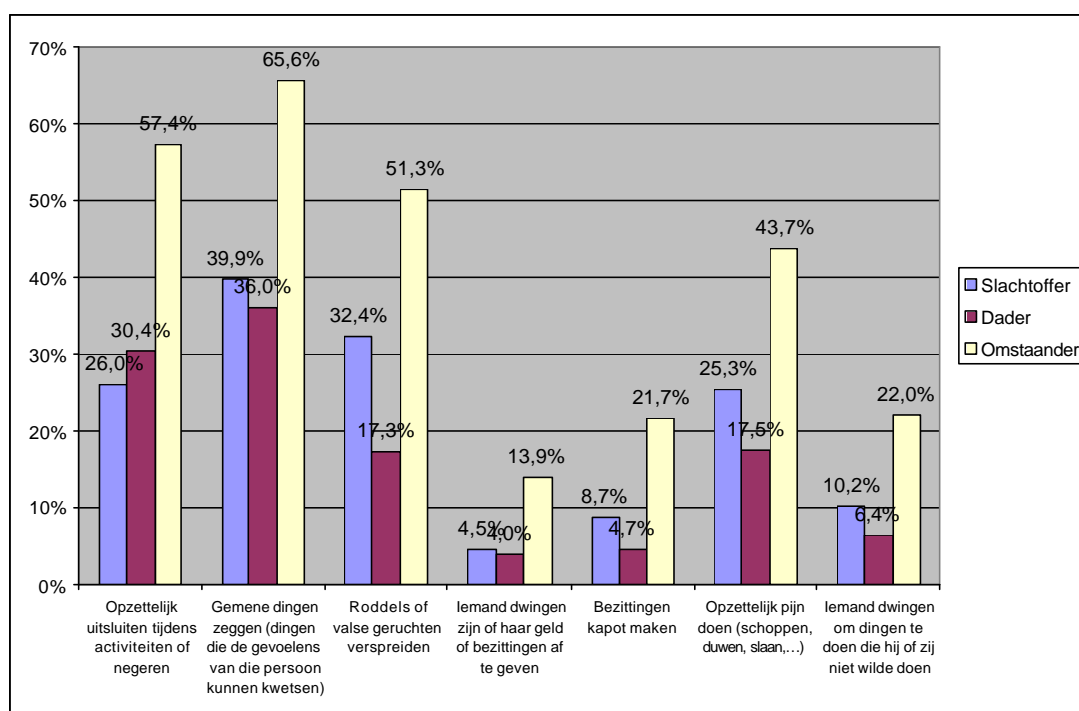
Klassiek pesten

Hoe vaak komt pesten voor?

Tijdens de afgelopen drie maanden werd 56,7% van de jongeren het slachtoffer van minstens één vorm van (mogelijk) kwetsend gedrag, 49,3% was dader en 78,6% bijstaander.

De meest **voorkomende vormen** waren 'gemene dingen zeggen', 'iemand opzettelijk uitsluiten en negeren', 'roddels of valse geruchten verspreiden' en 'iemand slaan, duwen, schoppen of op een andere manier pijn doen'.

Figuur 1: Overzicht percentage slachtoffer, dader en bijstaander van klassiek pesten.

Iets meer dan één op tien jongeren (10,4%) werden in de afgelopen drie maanden frequent gepest. Iets minder jongeren (9,0%) waren in diezelfde periode dader van pesten. Een klein deel van de jongeren (3,7%) was zowel dader als slachtoffer van pesten.

Wie zijn de pestkoppen en wie zijn de slachtoffers?

De slachtoffers

- komen het **meest uit het beroepsonderwijs** en het minst uit het algemeen secundair onderwijs
- hebben een **negatiever zelfbeeld**: ze hebben minder zelfvertrouwen, minder sociale vaardigheden (ze hebben minder vrienden en voelen zich minder populair) en een slechtere band met hun ouders.
- iets meer dan de helft van de slachtoffers heeft aan iemand verteld dat ze gepest werden.

De daders

- komen het **meest uit het beroepsonderwijs** en het minst uit het algemeen secundair onderwijs
- en onder hen bevinden zich **relatief meer jongens** dan meisjes.

De slachtoffers en daders van klassiek pesten zitten in acht op tien gevallen op dezelfde school.

Cyberpesten

Hoe vaak komt cyberpesten voor?

Wanneer we rechtstreeks aan de jongeren vragen of ze in aanraking gekomen zijn **met pesten via het internet of de gsm**, antwoordt één op tien jongeren dat hij of zij slachtoffer is geweest, en beweren (bijna) twee op tien dat ze dader en drie op tien dat ze getuige zijn geweest van cyberpesten.

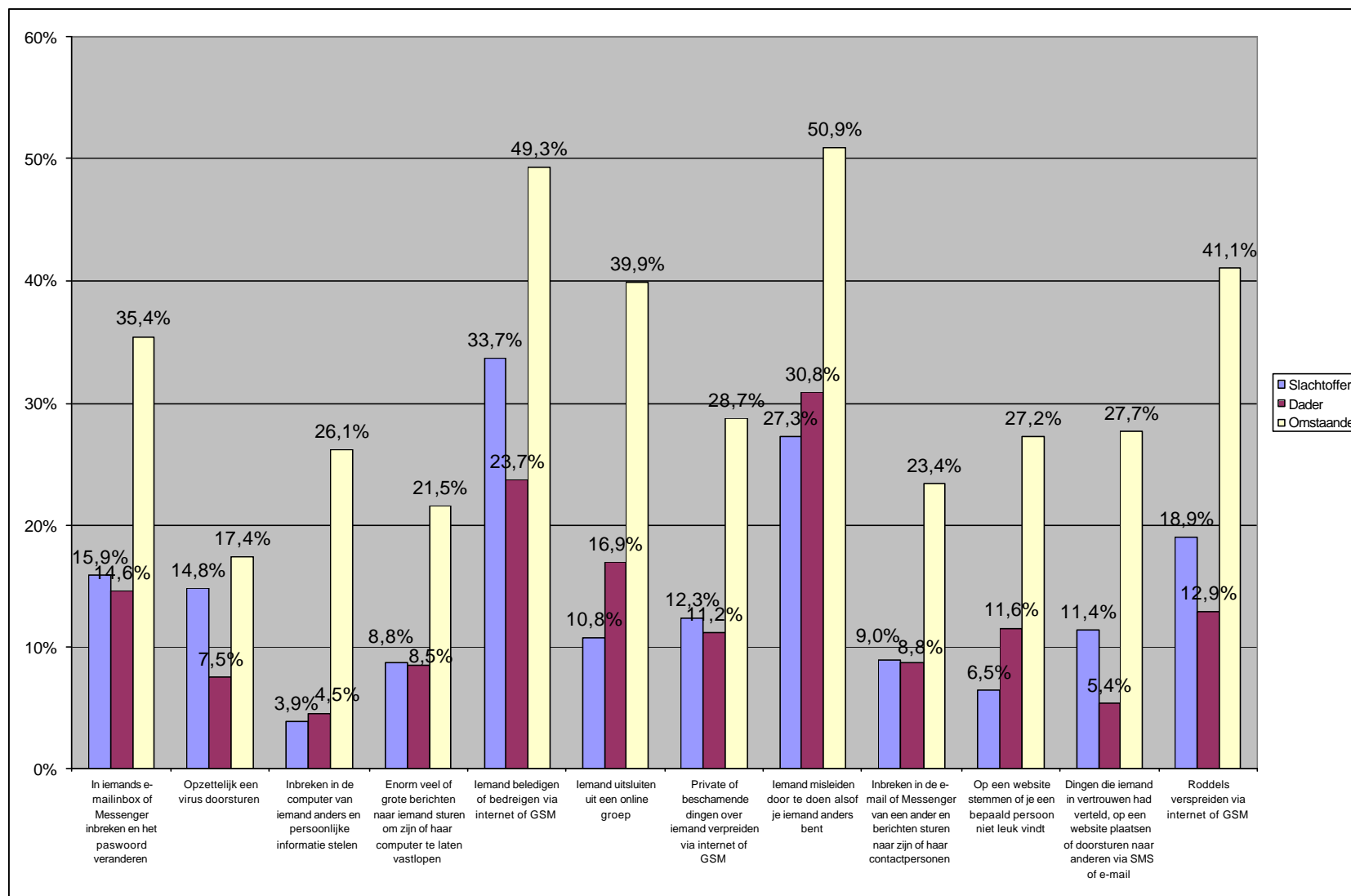
Als we kijken naar het aantal jongeren dat tijdens de afgelopen drie maanden in aanraking kwam met minstens één vorm van mogelijk kwetsende internet- of gsm-praktijken, dan krijgen we de volgende resultaten: 61,9 % van de jongeren was slachtoffer, 52,5% was dader, en 76,3% was bijstaander.

De **meest voorkomende vormen van mogelijk kwetsende internet- en gsm-activiteiten** zijn: iemand beledigen of bedreigen via internet of gsm, iemand misleiden via internet of gsm, roddels verspreiden via internet of gsm en inbreken in iemands computer en het paswoord veranderen. Met de vormen waarvoor meer kennis van het internet nodig is, zoals een stemming houden op een website en inbreken in de computer van een ander hebben veel minder jongeren ervaring.

Ongeveer één tiende van de jongeren was betrokken bij **frequent cyberpesten**: 3,3% was enkel slachtoffer, 5,0% was enkel dader en 2,6% was zowel dader als slachtoffer.

De meerderheid van de jongeren (63,8%) vindt dat cyberpesten een "**groot probleem**" is. Dit antwoord kan verwijzen naar de omvang die het probleem heeft in de ogen van de jongeren, maar het kan ook betekenen dat ze cyberpesten een ernstig probleem vinden voor degenen die gecyberpest worden.

Figuur 2: Frequentieverdelig van de verschillende vormen mogelijk kwetsend internet- en gsm-gedrag voor slachtoffer, dader en bijstaander

Wie zijn de cyberpesters?

Jongeren die naar eigen aanvoelen **echt iemand gepest hebben** via het internet of de gsm:

- ...besteden *meer tijd* aan het internet
- ...hebben *ouders die minder betrokken* zijn bij hun internetgebruik
- ...zijn vaker ook *slachtoffer en bijstaander* van pesten via internet of gsm
- ...zijn vaker *dader van klassiek pesten*
- ...pesten in zeven van de tien gevallen *anoniem*

Jongeren die **meerdere internet- en gsm-activiteiten** uitprobeerde hebben die mogelijk kwetsend zijn:

- ...zijn vaker *jongens* dan meisjes
- ...hebben *meer kennis* van moeilijkere internettoepassingen
- ...hebben *veel vrienden* en voelen zich populair
- ...hebben *ouders die minder betrokken zijn* bij hun internetgebruik
- ...zijn vaker ook *slachtoffer en bijstaander* van meerdere internet- en gsm-activiteiten die mogelijk kwetsend zijn
- ...zijn vaker *dader van klassiek pesten*

Wie zijn de cyberpeestslachtoffers?

Jongeren die naar eigen aanvoelen **echt gepest werden via internet of gsm:**

- ...zijn *meer afhankelijk van het internet* (vinden een leven zonder internet saai, schuiven hun huiswerk soms opzij om te kunnen internetten, maken veel vrienden via het internet...)
- ...hebben *minder vrienden* en voelen zich minder populair
- ... zijn *vaker ook dader en bijstaander* van pesten via internet of gsm
- ... zijn *minder vaak dader en vaker slachtoffer van klassiek pesten*
- ...vertonen *meer stress-symptomen*
- ...hebben slechts in de helft van de gevallen aan iemand verteld dat ze gepest werden via internet of gsm.

Jongeren die het slachtoffer geworden zijn van **meerdere vormen van internet- en gsm-praktijken die mogelijk kwetsend waren:**

- ...zijn vaker *meisjes* dan jongens
- ...nemen *meer risico's op het internet*: ze praten vaker met mensen die ze enkel via het internet kennen
- ... hebben *veel vrienden* en voelen zich populair
- ...zijn vaker ook *dader en bijstaander* van meerdere vormen van internet- en gsm-activiteiten die mogelijk kwetsend waren.

Besluit

1) Er is een sterke **band tussen cyberpesten en klassiek pesten**. Dit doet vermoeden dat de pesterijen die op school, in het verenigingsleven, enzovoort...plaatsvinden in de cyberwereld worden verdergezet, mét behoud van rollen. Daders blijven dus daders, en slachtoffers blijven slachtoffers. Het is dus niet zo dat slachtoffers van klassiek pesten via het internet of de gsm “wraak” nemen op de pestkoppen (de zogenaamde “revenge of the nerds”). Anderzijds is het ook mogelijk dat cyberpesten aanleiding geeft tot klassiek pesten.

Daarnaast is er echter ook een categorie van jongeren die enkel betrokken zijn bij cyberpesten, en niet bij klassiek pesten. De mogelijkheid tot cyberpesten zorgt dus niet alleen voor een verdieping (pesten wordt intenser, gebeurt langs meer kanalen) maar ook voor een verbreding (meer jongeren geraken betrokken) van het pestprobleem.

2) De jongeren die als dader bij cyberpesten betrokken zijn, hebben vaak ook ervaring met cyberpesten als slachtoffer en als bijstaander en omgekeerd. Dit wijst op het bestaan van tegen- of kettingreacties bij cyberpesten, waarbij daders slachtoffers worden en slachtoffers daders, en waardoor uiteindelijk een “**cyberpestcultuur**” ontstaat (waarvan velen getuige kunnen zijn, en waaruit velen op hun beurt inspiratie kunnen putten).

3) De **hoeveelheid tijd** die jongeren aan het internet besteden en de **internetafhankelijkheid** die zij vertonen, kunnen een aanwijzing zijn voor hun betrokkenheid bij cyberpesten.

4) **Kennis van moeilijke internettoepassingen** is niet noodzakelijk om te kunnen cyberpesten. Het verhoogt natuurlijk wel het aantal manieren waarop men kan cyberpesten. Jongeren die **risico’s nemen op het internet** (bv. persoonlijke informatie op het web plaatsen, praten met vreemden, een paswoord doorvertellen...) verhogen hun kans om in aanraking te komen met bepaalde types van online pesten. Niettemin kunnen ook diegenen die erg op hun hoede zijn, niet verhinderen dat ze het slachtoffer worden van cyberpesten.

5) Het **gebrek aan betrokkenheid en deskundigheid van ouders op internetvlak**, zorgt ervoor dat de jongeren in cyberspace ongeremd kunnen experimenteren. Het is daardoor ook een ruimte waarin ongestoord gepest kan worden.

6) Jongeren die meer kans maken om in het echte leven gepest te worden, nemen vaak een toevlucht tot de online-wereld (die dan ook echter niet veilig blijkt te zijn)

7) Cyberpesten varieert naargelang het **geslacht, de studierichting en de leeftijd**. Jongens zijn vaker dader dan meisjes. Jongeren uit het BSO hebben meer ervaring met cyberpesten (in alle rollen) dan jongeren uit het ASO. En cyberpesten neemt eerst toe met de leeftijd en neemt nadien weer af (met een piek rond 15 jaar). Die verschillen zijn vooral te wijten aan het feit dat het geslacht, de studierichting en de leeftijd sterk samenhangen met de hoeveelheid internetgebruik, de mate van controle door de ouders, en de betrokkenheid bij klassiek pesten. Zij bepalen in de eerste plaats de

betrokkenheid bij cyberpesten.

8) De **bevroagde internet- en gsm-activiteiten die mogelijk kwetsend zijn**, worden niet altijd als “pesten” beschouwd door jongeren. Veel hangt natuurlijk af van de soort handeling die wordt gesteld (jongeren vinden internet- en gsm-praktijken waarbij ze openlijk worden vernederd duidelijk erger dan handelingen die alleen gevolgen hebben voor hen zelf (bv. niet meer kunnen werken op je computer omdat iemand je met opzet een virus heeft doorgestuurd)) en natuurlijk ook van de relatie die de jongeren hebben met de persoon die de handeling stelt. Als vrienden op deze manier een grap proberen uit te halen, zullen ze daar waarschijnlijk minder zwaar aan tillen (of het alleszins niet als pesten beschouwen), dan wanneer ze belaagd worden door iemand anders (bv. iemand die hen ook gewoon pest op school).

Aanbevelingen voor beleidsmaatregelen

Cyberpesten voorkomen

Jongeren bewust maken van het feit dat:

- cyberpesten **verregaande gevolgen** heeft voor de slachtoffers. Voor elk computerscherm zit namelijk een persoon met gevoelens, die zich zwaar gekwetst kan voelen door dingen die op het internet gebeuren.
- **risicogedrag** op het internet (doorgeven van paswoorden aan leeftijdsgenoten, persoonlijk informatie op het internet plaatsten,...) het aantal manieren waarop men gepest kan worden via het internet vergroot.
- pesterijen op het internet **opgespoord en bestraft** kunnen worden.

Ouders en scholen bewust maken:

- Ouders moeten aangespoord worden om **betrokken** te zijn bij het **internet- en gsm-gebruik** van hun kinderen. Dit kan in de eerste plaats door de ouders zelf beter met het internet te leren werken.
- Scholen zouden bijvoorbeeld in de informaticalessen naast de technische aspecten van het internet ook aandacht moeten besteden aan de **gevaren en risico's** van het internet en aan **cyberetiquette**.
- Scholen moeten ook hun verantwoordelijkheid opnemen in het geval van cyberpesten omdat deze nieuwe vorm van pesten vaak een **verlengstuk is van het klassieke pesten** (of er aanleiding toe kan zijn).

Cyberpesten aanpakken

Slachtoffers slagvaardig maken

Aan de slachtoffers moet duidelijk gemaakt worden welke acties ze al dan niet kunnen of moeten ondernemen (zoals bv: bewijsmateriaal bijhouden)

Internetproviders en mobiele telefoon operators sensibiliseren

De internetproviders en mobiele telefoon operators moeten aangespoord worden om hun gedragslijnen voor gebruikers hard te maken en de nodige maatregelen te treffen in het geval van cyberpesten.

Ondersteuning door bijkomend onderzoek

Aan de hand van kwalitatief onderzoek kan het verschijnsel cyberpesten meer in de diepte bestudeerd worden. Dit kan in de eerste plaats door middel van **gesprekken met slachtoffers en daders** (om na te gaan hoe zij de cyberpesterijen ervaren) Daarnaast kunnen personen die in hun dagelijkse beroepspraktijk vaak geconfronteerd worden met cyberpesten (zoals CLB-medewerkers, (anti-pest) leerkrachten,...) geïnterviewd worden over hun ervaringen met het fenomeen. Ten slotte zijn er ook de ouders van slachtoffers die hun verhaal kunnen doen en zo meer inzicht kunnen brengen in het hoe en het waarom van cyberpesten.

Om na te gaan hoe het cyberpesten evolueert en om te meten hoe effectief de beleidsmaatregelen zijn, is het aangeraden om **kwantitatieve opvolgingsonderzoeken** te organiseren. De vragenlijst die in dit onderzoek werd gebruikt, kan daarbij een eerste uitgangspunt zijn.